

การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี

AN ANALYSIS OF BUDDHIST PRINCIPLES IN THE SĪLĀ
INSCRIPTION IN THE DVĀRAVATĪ PERIODพระมหานรพล แสงเดช¹ และสว่างจิต ขันดีPramaha Naraphon Saengdech¹ and Sawangjit Khantee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

Email: noraphon1988@gmail.com¹

Received 4 August 2023; Revised 21 March 2024; Accepted 30 April 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาคุณค่าของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา และ 3) วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพโดยค้นคว้าเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูล โดยพรรณานำเนื้อหาผลการวิจัย พบว่า ศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี ส่วนใหญ่มักใช้อักษรปัลลวะภาษาบาลีในการจารึก มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 พบได้ทั้งในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ นิยมจารึกไว้บนแท่งศิลาและฐานธรรมจักรมีกวางหมอบประดับทั้งสองข้างเป็นสัญลักษณ์การแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี นอกจากนี้ คุณค่าศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี ยังมีความสำคัญต่อสังคมไทยในหลายด้าน เช่น การได้รับรู้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง ศาสนา และเศรษฐกิจของชนชาติไทยรวมไปถึงศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่แสดงถึงเกียรติภูมิและความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงาม นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประวัติความเป็นมา เป็นต้น แล้วยังช่วยส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกด้วย ส่วนหลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีเน้นที่คาถาเย ธัมมาฯ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาที่อธิบายถึงหลักธรรมอันเป็นเหตุและผลช่วยให้คนเข้าใจตนเองและนำไปปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อให้ประสบความสำเร็จในทุกด้านของชีวิต ดังนั้น คนทวารวดีโบราณจึงนิยมใช้ในการจารึก

คำสำคัญ: ทวารวดี, พระพุทธศาสนา, ศิลาจารึก, หลักธรรม

Abstract

This research was aimed: 1) To study the historical background of Buddhist scripture inscriptions, 2) To examine the value of Buddhist scripture inscriptions during the Dvāravatī period, and 3) To analyze the fundamental principles reflected in the Buddhist scripture inscriptions during the Dvāravatī period. This qualitative research involves document

exploration and content analysis. The research found that; Buddhist stone inscriptions in the Dvaravati period most often used the Pallava script in the Pali language for inscription. It was around the 12th-13th Buddhist century and can be found in the central, northern, northeastern, and southern regions. It was popularly inscribed on the stone block and the base of the Dharmachakra. There were crouching deer decorated on both sides as a symbol of the first sermon given by the Panchavaggi at Isipattana Maruekhathavan Forest Varanasi District. In addition, The value of Buddhist stone inscriptions in the Dvaravati period was still important to Thai society in many ways, such as Acquiring important information about the political, administrative, religious, and economic history of the Thai people, including local art and culture. that shows the honor and pride of the local people. Most of which are beautiful architecture. It was also a source of inheriting local culture and traditions as a source of learning about culture and history, etc. It also helps promote it as an interesting tourist destination. As for the Dharma principles appearing in Buddhist stone inscriptions in the Dvaravati period, they focus on the Ye Dhamma verses. which was the heart of Buddhism that explains the principles of cause and effect to help people understand themselves and apply religious principles in order to be successful in every aspect of their lives. Therefore, ancient Dvaravati people used it in Inscription.

Keywords: Dvaravati, Buddhism, Buddhist scriptures, Moral principles

บทนำ

อักษรโบราณเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรนั้น ๆ ในอดีต และเป็นสิ่งบ่งบอกของจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ การศึกษา และถอดความตัวอักษร นอกจากนี้จะได้รับทราบถึงพัฒนาการตัวอักษรยังให้ทราบถึงที่มาที่ไปของเรื่องราวในอาณาจักรนั้น ๆ ด้วย อักษรโบราณเป็นภาษาประวัติศาสตร์ เพราะจารึกโบราณและเอกสารชั้นต้นถูกบันทึกด้วยอักษรโบราณที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อก้าวเข้าสู่เหตุการณ์ในปัจจุบันและวิเคราะห์หาเหตุผลกับการทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตหรือที่เรียกว่า กงล้อประวัติศาสตร์ (Kaewglai, 2013)

อักษรยังเป็นเครื่องชี้วัดช่วงเวลาระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์และก่อนประวัติศาสตร์ การเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์นั้นก็ขึ้นอยู่กับการมีอักษรใช้ถือว่า เป็นการเริ่มต้นบันทึกเรื่องราวในช่วงเวลานั้นว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร อะไรเกิดขึ้น ณ ช่วงเวลานั้น (Eaosriwong, and Pattiya, 1982)

ดังที่ Prapatthong, (2520) ได้กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์คือการศึกษาอดีตของมนุษย์ โดยศึกษาว่ามีกำเนิดอย่างไร ทำอะไรไว้บ้าง และเพราะอะไร จึงทำเช่นนั้น ตามระยะเวลาที่แตกต่างกัน นั่นคือ การศึกษาอดีตของมนุษย์ในมิติของเวลา” และการบันทึกเรื่องราวเหล่านี้มีสัญลักษณ์เป็นลายลักษณ์ อักษร หมายถึง การที่จะต้องประดิษฐ์ตัวอักษรเหล่านี้ขึ้นมา แรกเริ่มของตัวอักษรมาจากกลุ่มแม่น้ำไทกีส-ยูเฟรติส อักษรลิ่มหรืออักษรคูนิฟอร์มเดินทางโดยพ่อค้าวานิชที่เดินทางไปทำการค้าในแถบอินเดียที่ตลาดลุ่มแม่น้ำสินธุ แต่แรกใช้เพื่อการจดบันทึกเกี่ยวกับบัญชีการค้าขายและเมื่อชาวบ้านในท้องถิ่นหรือนักปราชญ์ในสมัยนั้นได้เห็นอักษรเหล่านี้ จึงทำการศึกษาเรียนรู้และนำไปใช้โดยการปรับปรุงรูปแบบสัณฐานและกำหนดการแทนเสียงใหม่

ให้ใช้ได้กับท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยเหตุนี้ อักษรพราหมณ์จึงได้ปรากฏขึ้นและกระจายไปทั่วอนุทวีปของอินเดีย และในส่วนของอินเดียได้ด้วยเช่นกัน

ศิลาจารึกในประเทศไทยเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ ศิลาจารึกมีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในอดีต การใช้ศิลาจารึกนั้นมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและพุทธศาสนาอินเดีย ศิลาจารึกมีความหลากหลายในการบันทึกคำสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ยุคคือ ยุคเถรวาทแบบบอโศก ยุคมหายาน ยุคเถรวาทแบบพุททาม และยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ฯ ในยุคแรก ศิลาจารึกเป็นเพียงหนึ่งในวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านพระสาวกที่สดับพระธรรมคำสั่งสอน ในยุคถัดมา เมื่อพระสาวกมีน้อยลง ศิลาจารึกเริ่มมีบทบาทในการบันทึกคำสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-13 และมีการเผยแผ่ในบริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ศิลาจารึกสมัยทวารวดีมีหลายหลัก จำนวนประมาณ 36 หลัก และจำนวนใหญ่จารึกเป็นหลักธรรมคำสอนที่มาจากศิลาจารึก

ยุคสมัยทวารวดีเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างแข็งแกร่ง ซึ่งนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีต้องใช้ศิลาจารึกในการค้นคว้าและศึกษาถึงเหตุการณ์ในอดีต ศิลาจารึกสมัยนี้มีจำนวนหลักฐานที่สำคัญในการบันทึกคำสอนทางพุทธศาสนา ได้แก่ ธรรมจักร แทนสิลารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และฐานรองธรรมจักรศิลา โดยศิลาจารึกครั้งนี้มีความเชื่อว่าการเผยแผ่คำสอนเป็นการสร้างบุญกุศลให้เทียบเท่ากับการสร้างสถูปบรรจุพระสารีริกธาตุ ในยุคสมัยทวารวดี ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเผยแผ่อย่างแข็งแกร่งในบริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย จารึกคาถาเย ธัมมาฯ และหลักธรรมคำสอนในปฏิจกสมุปบาทนั้น นิยมจารึกไว้บนธรรมจักรและอาจพบในจังหวัดนครปฐม ลพบุรี และชัยนาท ซึ่งการจารึกคาถาเย ธัมมาฯ นั้นมักจะพบในบริเวณเมืองโบราณสมัยทวารวดี การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้รับความสำคัญและมีอิทธิพลต่อประเทศไทยในหลายด้าน ซึ่งราวกับศิลาจารึกมีบทบาทที่สำคัญในประวัติศาสตร์ ศิลปะพุทธประติมากรรม หลักพุทธธรรม ระบบการปกครอง วัฒนธรรมและประเพณี และคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความดีงามแห่งการให้ความรู้สัจจะธรรมในจิตใจของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Phiromanukul, 2011)

ฉะนั้น การศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏบนศิลาจารึกในสมัยทวารวดีเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงว่า เราได้รับวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชาติมาจากการศึกษาประวัติศาสตร์เท่านั้น ผู้ศึกษานาไทย ที่วัฒนธรรมได้พัฒนา ขึ้นบนพื้นฐานของความรู้ในอดีต การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทำให้เราทราบถึงการเกิดเป็นของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ ในกรณีของไทยศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งที่สำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ ของสมัยทวารวดี ซึ่งช่วยให้เรารู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาติไทยอย่างแท้จริง (Weeranuwat, Wiboonjetianurak, Namuang, Netphra, and Phetchawong, 2020)

นอกจากนี้ ศิลาจารึกยังมีอิทธิพลต่อศิลปะและประติมากรรมของพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ ศิลาจารึกยังเป็นที่พักพิงในหลักพุทธธรรม ทำให้ประชาชนไทยได้รับแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตอย่างดีเสมอภายในสังคม เอกสารในศิลาจารึกยังบ่งชี้ถึงระบบการปกครองในสมัยทวารวดีของประเทศ รวมถึงบันทึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีของชาติไทยซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อประชาชนไทยและช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทย โดยรวมแล้ว การศึกษาข้อมูลในศิลาจารึกและเอกสารประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญในการเข้าใจประวัติความเป็นมาของประเทศไทยในสมัยทวารวดี

การศึกษาเหตุการณ์และความเป็นมาของพระพุทธศาสนานี้ช่วยให้เข้าใจรากฐานและความสำคัญของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนานี้ในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในสมัยทวารวดี

บทความวิจัยนี้ มุ่งหวังที่จะเข้าใจเหตุผลและความสำคัญของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏบนศิลาจารึกในสมัยทวารวดี เพื่อนำเสนอข้อมูลให้ทุกคนเข้าใจถึงความเป็นมาและคุณค่าของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงหลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาคุณค่าของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา
- 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

Somdej Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto) (2019) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ท่านให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่า คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์ ซึ่งมีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า อะไร คือ ประโยชน์ ประโยชน์มีกี่ระดับและมีลักษณะอย่างไร แต่โดยสาระสำคัญ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทุกประการถือว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทั้งสิ้นโดยเฉพาะในหลักการดำเนินชีวิตนั้น การดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง หรือมีขมิ้มมาปฏิบัติถือว่าเป็นลักษณะของการดำเนินชีวิตที่มีเป้าหมายแน่ชัด เป็นทางที่ต้องดำเนินด้วยปัญญา และเริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิคือ เริ่มด้วยความเข้าใจปัญหาของตนและรู้จุดหมายที่จะเดินไป โดยมีความรู้และความมีเหตุผลเป็นแนวทางแห่งการรู้เข้าใจ ยอมรับ และกล้าเผชิญกับความจริงกล้าที่จะจัดการกับชีวิตของตนเองโดยตนเอง โดยไม่ต้องคอยหวังพึ่งอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรืออุทยานาพดลบันดาลจากภายนอก ลักษณะเช่นนี้แหละคือ ลักษณะอย่างหนึ่งของความเป็นทางสายกลาง จากที่กล่าวมานี้ สามารถนิยามความหมายของคุณค่า สามารถสรุปได้มี 6 ดังนี้

1. การรู้คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เราเรียนรู้จะช่วยให้เรามีความเข้าใจที่ลึกซึ้งในเนื้อหา นั้น ๆ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยทันทีหรือในอนาคต
2. การรู้เกี่ยวกับความคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เราเรียนรู้จะทำให้เรามีแรงบันดาลใจในการศึกษาอย่างเต็มที่ มีความกระตือรือร้นในการศึกษาและอยากเรียนรู้เพิ่มเติม
3. การรู้คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เราจะศึกษาช่วยให้เราสามารถเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมและน่าสนใจกับตนเอง ทำให้กระบวนการเรียนรู้เป็นที่น่าสนุกและมีความสุข
4. ความรู้ที่เราได้รับจากการศึกษาที่มีคุณค่าและประโยชน์นี้จะช่วยให้เราสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหา การดำเนินชีวิตที่ดีกว่า หรือการเติบโตและพัฒนาในด้านต่าง ๆ
5. การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่มีคุณค่าและประโยชน์ส่งผลให้เราพัฒนาทักษะและความสามารถต่าง ๆ ที่สำคัญในชีวิต ทำให้เราเติบโตและเปลี่ยนแปลงเป็นบุคคลที่ดีขึ้น
6. การรู้คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เราจะศึกษาช่วยให้เรามีความมั่นใจในกระบวนการเรียนรู้ และไม่ถดถอยในการพัฒนาตนเอง

ในส่วนของการวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

Phiromanukul, (2011) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับจารึกหลักธรรมในศิลาจารึก กล่าวว่า จารึกหลักธรรมที่ปรากฏในดินแดนประเทศไทย ส่วนใหญ่จะมีเนื้อความเกี่ยวกับอริยสัจ 4 ที่จารึกลงบนวัตถุ 4 ลักษณะ ได้แก่ บนแผ่นอิฐและแผ่นศิลา พระพิมพ์ ธรรมจักรและอื่น ๆ เช่น ภาพดินเผาและแม่หินบด เป็นต้น อ้างถึงคำกล่าวของศาสตราจารย์ จอร์จ เซนเดส ท่านกล่าวว่า จารึกหลักธรรมมีเพื่อเผยแผ่ศาสนา แต่ถ้าพิจารณาจากสภาพการปรากฏตัวอักษรที่พื้นผิวศิลา พบว่า ผู้คนไม่สามารถอ่านอักษรเหล่านั้นได้และจารึกหลักธรรมที่พบในประเทศไทยเป็นเพียงการเชื่อมโยงวัตถุกับพระพุทธเจ้าหรือมีคติสร้างขึ้นเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่วัตถุ

Vajirapanno, (2021) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับจารึกหลักธรรมในศิลาจารึก กล่าวว่า เมื่อพระพุทธศาสนาจากชมพูทวีปเข้ามาสู่สุวรรณภูมิ คาถาเย ธัมมา ริเริ่มเป็นที่รู้จักของชาวพุทธในดินแดนแถบนี้แล้ว ดังนั้นจึงได้จารึกคาถาเย ธัมมา ตามสถานที่ต่างๆ ในประเทศไทย อันได้แก่ 1) จารึกเย ธัมมาฯ พบที่พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม อันจารึกด้วยภาษาบาลีอักษรปัลลวะ ซึ่งจารึกบนยอดสถูปหินมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 2) จารึกเย ธัมมาฯ พบที่อุทยาน วัดมเหยงค์ อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เขียนด้วยอักษรปัลลวะ 3) จารึกเย ธัมมาฯ ที่เมืองโบราณศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่จารึกด้วยภาษาบาลีอักษรปัลลวะไว้ที่แผ่นหินอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 และ 4) จารึกเย ธัมมาฯ อันเป็นแผ่นอิฐดินเผา พบที่อุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งจารึกด้วยภาษาบาลีอักษรปัลลวะ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 และ 5) จารึกเย ธัมมาฯ พบที่วัดเจติยงาม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจารึกด้วยอักษรปัลลวะ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 วัสดุฐานพระพุทธรูป ซึ่งมีข้อสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปองค์นี้ มีการเคลื่อนย้ายมาจากภาคกลาง

แนวคิดคุณค่าด้านพุทธศิลป์แห่งประติมากรรม

พุทธศิลป์ เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้าน พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้าน จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกที่จะเป็นลัทธิมหาญาณ หรือเถรวาท โดยขอนำแนวคิดจากนักปราชญ์ ผู้รู้ ที่ได้เคยให้คำจำกัดความไว้ดังนี้คือ

พระราชาวรมณี (ประยูรช ปรยูโต) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า พุทธศิลป์ คือเจดีย์ที่เคารพนับถือบุคคล สถานที่ หรือวัตถุ ที่สมควรเคารพบูชาเจดีย์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี 4 ประเภทคือ

1. ธาตุเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
2. บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่ ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย
3. ธรรมเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระธรรมหรือบรรจุพระพุทธพจน์
4. อุเทศิกเจดีย์ คือพระพุทธรูป

ดังนั้น พุทธศิลป์ จึงมีความหมายถึงงานศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการอุทิศ และรับใช้ด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนาโดยอาศัยองค์รวมของการสืบทอด อายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ประติมากรรมไทย หมายถึง ผลงานศิลปะที่แสดงออกโดยกรรมวิธี การปั้น การแกะสลัก การหล่อ หรือการประกอบเข้าเป็นรูปทรง 3 มิติ ซึ่งมีแบบอย่างเป็นของไทยโดยเฉพาะ วัสดุที่ใช้ในการสร้างมักจะเป็น ดิน ปูน หิน อิฐ โลหะ ไม้ เป็นต้น

คุณค่าด้านพุทธศิลป์ คือ ศิลปะที่เกิดจากคติเกี่ยวกับศาสนา อันได้ชื่อว่า ศิลปะไทย มีคุณค่าในการเผยแผ่ศาสนาเช่น การเขียนภาพจิตรกรรมหรือจำหลักจารึกลงบนผนังหินภายในถ้ำ แผ่นศิลา แผ่นดินเผา ซึ่งมีการจารึกพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรงและงานศิลปะที่สอดแทรกธรรมะอยู่ในชิ้นงานนั้น ๆ เมื่อผู้คนได้สัมผัสหรือได้พบเห็น ก็จะเกิดการพิจารณาในปริศนาธรรมนั้น ๆ

นอกจากนี้แล้ว ศิลปะไทยยังสามารถใช้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบยุคสมัยของอาณาจักร ที่จะทำให้การศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาศิลปะไทยในแต่ละยุค ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการ การเชื่อมโยงของวัฒนธรรมชุมชนใช้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบว่า เป็นยุคสมัยใด ส่วนคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์และความงาม ผู้พบเห็นจะได้รับรู้อารมณ์ของความงามเนื่องจากศิลปะไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น พระพุทธรูปสำริดสุโขทัยที่มีความงามเป็นเลิศ เพราะมีความงามสมบูรณ์ด้านการสร้างสรรค์ศิลปะล้ำอ่อนช้อย เลื่อนไหลอารมณ์ที่นุ่มนวล เยือกเย็นก่อให้เกิดศรัทธาและสุนทรียศาสตร์ หรือการตกแต่งโบสถ์ในสมัยทวาราวดี มีความสำคัญอย่างมากในการแสดงความเชื่อในศาสนาพุทธ โดยโบสถ์จะถูกตกแต่งด้วยศิลปะทวาราวดี ซึ่งเป็นศิลปะพื้นเมืองของไทย โดยโบสถ์จะถูกตกแต่งด้วยรูปปั้นพระพุทธรูป และรูปปั้นเทวรูป โดยเฉพาะรูปปั้นพระพุทธรูปจะถูกตกแต่งอย่างสวยงาม โดยใช้หินอ่อนเพอร์เบ็คสีเขียวคร่ำ หรือหินอ่อนหลากสี เช่น หินอ่อนชนิดขาว หินอ่อนชนิดแดง เป็นต้น การตกแต่งโบสถ์ในสมัยทวาราวดีได้มีการผสมผสานศิลปะพื้นเมืองและศิลปะอินเดีย เช่น การใช้หินและไม้ไผ่ในการตกแต่ง

แนวคิดคุณค่าด้านภาษาศาสตร์และโบราณคดี

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต จัดอยู่ภาษาอินเดีย-ยุโรป ซึ่งเป็นตระกูลภาษาที่มีวิวัฒนาการที่ชัดเจน พวกอารยันได้เข้ามาในอินเดีย เมื่อประมาณ 1,500 ปี ก่อนคริสตกาล นักปราชญ์ทางภาษาได้แบ่งภาษาตระกูลอารยันในอินเดียออกเป็น 3 สมัย ดังนี้

ภาษาสมัยเก่า หมายถึงภาษาที่ใช้ในคัมภีร์พระเวท ได้แก่ คัมภีร์ฤคเวท ยजुรเวท สามเวท และอาถรรพเวท รวมตลอดทั้งคัมภีร์อุปนิษัต ซึ่งเป็นคัมภีร์สุดท้ายของคัมภีร์พระเวท (เวทานต์) ภาษาที่ใช้ในคัมภีร์ต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความเก่าแก่ลดหลั่นกันมาตามลำดับ ภาษาสันสกฤตก็จัดอยู่ในสมัยนี้ด้วย

ภาษาสมัยกลาง ได้แก่ ภาษาปรากฤตซึ่งเป็นภาษาถิ่นของชาวอารยันที่ใช้กันท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศอินเดีย เช่นภาษาปรากฤต มหาราษฏรี เคารเสนี เป็นต้น ภาษาในสมัยนี้มีลักษณะโครงสร้างทางเสียง และนอกจากจะเรียกว่าภาษาปรากฤตแล้วยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ภาษาการละคร" เพราะเหตุที่นำไปใช้เป็นภาษาพูดของตัวละครบางตัวในบทละครสันสกฤตด้วย

ภาษาสมัยใหม่ ได้แก่ ภาษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น ภาษาฮินดี เบงกาลี ปัญจาบี มราฐี เนปาลี เป็นต้น ภาษาเหล่านี้แม้จะเข้าใจกันว่าสืบมาจากภาษาปรากฤต แต่มีลักษณะของภาษาผิดกันมาก เพราะมีภาษาตระกูลอื่นที่ไม่ได้สืบมาจากภาษาของชาวอารยันเข้าไปปะปนกันมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

ภาษาสันสกฤต เป็นภาษาที่มีวิวัฒนาการมาจากภาษาในคัมภีร์พระเวทของชาวอารยัน ถือเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนชั้นสูง แต่เดิมนั้นไม่ได้มีการวางหลักเกณฑ์เคร่งครัดนัก ต่อมาเมื่อระยะเวลาล่วงไปนาน ๆ ประกอบกับภาษาในคัมภีร์พระเวทนี้มีภาษาพื้นเมืองปะปนอยู่มาก เป็นเหตุให้หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของภาษานี้คลาดเคลื่อนไปมาก จนกระทั่งได้มีนักปราชญ์ของอินเดียคนหนึ่งชื่อ "ปาณินิ" ได้ศึกษาคัมภีร์พระเวททั้งหลาย แล้วนำมาแจกแจงวางหลักเกณฑ์ให้เป็นระเบียบและรัดกุม แต่งเป็นตำราไวยากรณ์ขึ้นเรียกชื่อว่า "อษฏาธยายี" ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นตำราไวยากรณ์เล่มแรกที่แต่งได้ดีที่สุดและมีชื่อเสียงไปทั่วโลก และต่อมาได้มีผู้เรียกภาษาที่ปาณินิได้จัดระเบียบของภาษาไว้เป็นอย่างดีและสมบูรณ์ที่สุดนี้ว่า "สันสกฤต" ซึ่งแปลตามศัพท์ว่า "สิ่งที่ได้จัดระเบียบและขัดเกลาเรียบร้อยแล้ว" แต่กฎเกณฑ์ที่ปาณินิได้วางไว้นี้กลับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาษาสันสกฤตไม่มีวิวัฒนาการเหมือนภาษาอื่น ๆ เพราะนอกจากภาษาสันสกฤตจะถือว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ในหมู่ของนักปราชญ์ โดยเฉพาะกษัตริย์และพราหมณ์ที่เป็นบุรุษเพศ กฎเกณฑ์และรายละเอียดปลีกย่อยยังทำให้ไม่เอื้อต่อการใช้ จึงทำให้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาตายในที่สุด

ภาษาบาลี เป็นภาษาปรากฏภาษาหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากภาษาพระเวท ภาษาบาลี คือ ภาษาที่ชาวอมครใช้พูดกันในแคว้นอมคร เรียกว่า "ภาษามาคธี" พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษานี้ประกาศพระศาสนาของพระองค์ ภาษามาคธีนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สุทฺธมคธีเป็นภาษาของชนชั้นสูงคือภาษาของกษัตริย์หรือภาษาทางราชการเทสียาหรือปรากฏได้แก่ภาษาประจำถิ่น

พระพุทธเจ้าทรงใช้สุทฺธมคธีเป็นหลักในการประกาศคำสั่งสอนของพระองค์และในสมัยนั้นทรงเผยแผ่พระธรรมด้วยวิธีมุขปาฐะโดยมิได้มีบันทึกหรือเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ภาษาบาลีนี้นำมาใช้บันทึกพุทธวจนะเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในจารึกพระเจ้าอโศกมหาราช ถือเป็นภาษาประจำพุทธศาสนานิกายหินยาน [เถรวาท] ส่วนศาสนานิกายมหายานใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกพุทธวจนะ (สุภาพร มากแจ้ง, 2535) และต่อมาก็ใช้ภาษาบาลีจารึกพระธรรมลงในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นตำราหลักทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ภาษาบาลีก็มีลักษณะเช่นเดียวกับภาษาสันสกฤตคือ ใช้เป็นภาษาเขียนในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนาเท่านั้นไม่ได้ใช้พูดหรือใช้เขียนในชีวิตประจำวันจึงไม่มีการเจริญเติบโต ไม่มีวิวัฒนาการเหมือนกับภาษาอื่น ๆ และกลายเป็นภาษาตายในที่สุด

แนวคิดคุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ส.ศิวลักษณ์กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ชีวิตทั้งหมดซึ่งกลุ่มชนหนึ่งใดได้ประพฤติปฏิบัติกันมาจนเป็นวิวัฒนาการสืบต่อกันไป เป็นชีวิตและหัวใจของวัฒนธรรมคือภาษาอันเป็นพาหนะที่สำคัญทางวัฒนธรรม บางครั้ง ภาษาได้รับการยอมรับว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ซึ่งที่คนในสังคมนั้นอาจมีความรู้เกี่ยวกับภาษานั้น ๆ น้อยมาก เช่น ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการบันทึกพระไตรปิฎก (จุฑาพรรธ ผดุงชีวิต, 2550) สะท้อนให้เห็นความจริง บางประการ เช่น ระบบความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ของผู้คนในสังคมนั้น ๆ มีคำกล่าวอยู่คำหนึ่งว่า “มนุษย์เกิดในวัฒนธรรม” ที่จะเกิดอยู่นอกวัฒนธรรมนั้นมิได้ คนจะเป็นคนขึ้นได้ก็ด้วยมีวัฒนธรรม ถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่ใช่มนุษย์ เป็นแต่สัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตอย่างธรรมชาติเท่านั้น วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของคน เพราะเข้าไปแทรกซึมและประกอบเป็นรูปวิถีชีวิต ของคนตั้งแต่เกิดมาโดยไม่มีใครรู้สึกตัว (พระยาอนุমানราช ธน, 2517) คุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ช่วยให้มนุษย์พัฒนาขึ้นไปตามลำดับขั้น แต่ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ และความเหมาะสม

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานี้ เป็นเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยจะศึกษาหลักธรรมให้ลึกซึ้ง คือ การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ถูกจารึกลงในศิลาต่าง ๆ ถึงเหตุผลว่า ทำไมจึงนิยมจารึกหลักธรรมในศิลา หลักธรรมสำคัญอย่างไรจึงจารึกในศิลาและที่มาของหลักธรรมจารึกลงในศิลาว่า มีความเนื่องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างไร และเกิดขึ้นเมื่อไร เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยของการริเริ่มจารึก ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรว่า ต้องศึกษาเกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดีมีอิทธิพลต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตและจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปะในสมัยทวารวดี มีคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และที่สำคัญคือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แผ่ไปในหลายๆ ที่ อันเป็นต้นกำเนิดในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสถาปัตยกรรม ด้านโบราณสถาน ด้านโบราณวัตถุ ด้านวิถีชีวิต ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ด้านพิธีกรรมและความเชื่อและ ด้านการแสดง ที่ส่งผลให้ไทยมีอัตลักษณ์เฉพาะตน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีอันได้แก่ หลักศิลาจารึก หลักฐานทางโบราณคดี พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา วรรณกรรมคำสอน หนังสือประวัติศาสตร์ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา โดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาพระวินัย สมันตปาสาทิกา ธรรมบท พจนานุกรมพระพุทธศาสนา หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย และหนังสือสารานุกรมไทย ตลอดจนเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา หลักฐานทางโบราณคดี เอกสารเกี่ยวกับโบราณคดี หลักฐานจารึกในประเทศไทยและบทความวารสารในเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาคุณค่าของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าศิลาจารึกในด้านต่าง ๆ อันประกอบด้วย 1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี 2) คุณค่าด้านพุทธศิลป์แห่งประติมากรรม 3) คุณค่าด้านภาษาศาสตร์และโบราณคดี 4) คุณค่าวัฒนธรรมและประเพณี และ 5) คุณค่าด้านรัฐศาสตร์การปกครอง ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกในสมัยทวารวดี โดยวิธีวิเคราะห์หลักธรรมคำสอนที่นิยมเขียนในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาตลอดจนหลักธรรมที่ปรากฏบนศิลาจารึกที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและที่มาของหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในศิลาจารึกที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาหาข้อมูลจากหลักฐานที่ถูกสร้างขึ้นเป็นศิลาจารึกในสมัยทวารวดีที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 6 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี จังหวัดราชบุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชัยนาทมุนี จังหวัดชัยนาท และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี จากนั้นนำข้อมูลแต่ละแห่งที่มีหลักธรรมปรากฏบนศิลาจารึกมาวิเคราะห์ตามที่นักปราชญ์ได้แปลและถอดความไว้แล้ว พร้อมทั้งค้นคว้าข้อมูลจากงานวิจัย บทความ หนังสือต่าง ๆ วารสารบนเว็บไซต์ต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑสถาน กรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากรและเอกสารต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยมาประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสารเหล่านั้น มาวิเคราะห์ สรุป และสังเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี มีดังต่อไปนี้

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี พบว่า "ศิลาจารึก" หรือ "ที่เรียกว่าศิลาจารึก" เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลท้องถิ่นในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้ นอกจากนี้ยังใช้หลักฐานอื่นๆ เช่น พงศาวดาร โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ที่ทำให้เห็นรายละเอียดความเป็นมาของบุคคลในแต่ละ

ชุมชนท้องถิ่น ศิลปินมักเป็นวรรณกรรมที่บอกเล่าและอธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของคนในสังคมโบราณแต่ละชุมชน ข้อมูลในศิลปินสะท้อนเรื่องราวตั้งแต่ประวัติศาสตร์ชุมชนแต่ละท้องถิ่น การเมืองการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม และสภาพเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เราทราบถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลสังคมมนุษย์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์ การอธิบายในศิลปินมักเกี่ยวข้องกับเรื่องการทำเนิกลูกโลก สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เรื่องราวประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น การเกิดเมือง นครรัฐ วีรบุรุษ พระมหากษัตริย์ และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ตำนานและหลักธรรมทางศาสนา การเผยแพร่ศาสนาเข้ามาในอาณาจักรโบราณในสมัยนั้น ซึ่งเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และการจารึกของคนในอดีตมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคทวารวดีก่อนหน้าอาณาจักรสุโขทัย ล้านนา อยุธยา โดยบ่งบอกถึงพระพุทธศาสนาทั้งในด้านระยะเวลาและแหล่งต่าง ๆ ที่พบศิลปินในท้องถิ่นและวัสดุที่ใช้ในการเก็บรักษาข้อมูล ตั้งแต่สมัยพุทธกาลหรือก่อนหน้านั้น โดยที่พระสงฆ์มักเป็นผู้เขียนที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนสถาน พระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ พุทธประวัติ และหลักธรรมทางศาสนา ยิ่งกว่านั้น ความเป็นมาของศิลปินเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีใช้ข้อมูลศิลปินในการศึกษาประวัติศาสตร์ จักรคือพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงแสงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงแสดงไว้ 4 อย่าง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคและทั้ง 4 อย่าง หมุนวนครบ 3 รอบ เป็น สัญญาณ กิจญาณ กตญาณ มีอาการ 12) ในอดีตไทย ความเชื่อทางพุทธศาสนาได้รับการจารึกลงบนศิลาและวัสดุอื่น ๆ เช่น ไม้ แผ่นเหล็ก แผ่นทองแดง แผ่นเงิน และแผ่นทอง ซึ่งมักจะจารึกตำนานเรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ กันมา หลักฐานที่พบทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมและความเชื่อของชนพื้นเมืองในยุคโบราณ ศิลปินเป็นการจารึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ใช้พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนในอดีต เป็นข้อมูลที่บอกเล่าและอธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของคนในสังคมโบราณแต่ละชุมชน โดยช่วยเสริมสร้างรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของบุคคลในแต่ละชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีเนื้อหาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลทางสังคมมนุษย์และวิถีชีวิตในอดีต หลักฐานนี้ได้รับการค้นพบในเมืองโบราณต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งแสดงถึงความนิยมในการใช้ธรรมจักรและการจารึกคาถาของพระพุทธศาสนาในยุคสมัยทวารวดี หนึ่งในตำนานที่จารึกลงในศิลาคือ "เย ธมมา" ที่เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และภายในธรรมจักรมีการพบพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป ซึ่งเป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในยุคทวารวดี แสดงถึงลักษณะของศิลปะในยุคนั้นเป็นอย่างดี

2. ศึกษาคุณค่าของศิลปินทางพระพุทธศาสนา พบว่า ในปัจจุบัน การเยี่ยมชมโบราณวัตถุและโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาเป็นที่น่าสนใจอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุหรือคนรุ่นใหม่เด็กเยาวชน ทุกคนให้ความสำคัญในการสำรวจและเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ จารึกทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างสำคัญในการศึกษาเรื่องราวและประวัติของบุคคลในอดีต ซึ่งเปิดเผยถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และศรัทธาในศาสนา รวมถึงเทคโนโลยีและศิลปกรรมที่สะท้อนความเป็นนิยมในชุมชนและวัฒนธรรมทวารวดีโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีความหลากหลายและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มรดกที่มากมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม ศิลปะ และประวัติความเป็นมาของคนในอดีต ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่มีค่าในการศึกษา การวิจัย และการเสริมสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์และศิลปะของชุมชน

การเยี่ยมชมโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในพระพุทธเจ้าและธรรมชาติ ส่งผลให้คนทั่วไปมีความรู้สึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศ สร้างความสามัคคีและความรู้สึกที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งที่เป็เอกลักษณ์ของชุมชนและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ โดยทำให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในชุมชนและส่งเสริมให้มีความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมถึงการ

ส่งเสริมท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปะของพระพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งสร้างความภาคภูมิใจและความภูมิใจในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ ศิลปินทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าและความสำคัญที่สร้างสรรค์ประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งความสำคัญในการศึกษา การวิจัย และส่งเสริมพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

ศิลปินทางพระพุทธศาสนาเป็นโบราณวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในการรังสรรค์งานเหล่านี้ออกมา จึงมีความสำคัญในการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ โดยเราอาจทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความสามารถในการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ ความนิยมชมชอบในรูปแบบงานศิลปะของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมคล้ายๆ กันหรือแตกต่างกัน รวมถึงการบอกเล่าเรื่องราวการติดต่อกับผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ การค้าหรือการคมนาคมกับดินแดนอื่น ๆ ซึ่งศิลปินทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นของโบราณ ซึ่งโดยอายุและลักษณะการประดิษฐ์ ประวัติความเป็นมา และประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยมีประโยชน์ดังนี้

1. คุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คือ ศิลปินสมัยทวารวดีในท้องถิ่นเป็นหลักฐานที่ยืนยันว่า มนุษย์ที่อาศัยอยู่บนแผ่นดินนี้มีความเป็นอยู่อย่างไร ส่วนประกอบของชุมชน เชื่อความศรัทธาในลัทธิศาสนาใด และสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันได้อย่างไร ศิลปินในพระพุทธศาสนิกชนจำนวนมากมีประโยชน์ในการเป็นแหล่งข้อมูลเพื่อให้เราเข้าใจถึงประวัติศาสตร์การเมือง การปกครอง การศาสนา และเศรษฐกิจ

2. คุณค่าในด้านพุทธศิลป์แห่งประติมากรรม คือ ศิลปะวัฒนธรรมที่ปรากฏในศิลปินสมัยทวารวดีมีความสวยงามตามลักษณะศิลปะทวารวดีอันสง่างามล้วนเป็นเครื่องยืนยันความเป็นเลิศทางด้านฝีมือและได้รับการสืบทอดมาอย่างไม่ขาดสาย ศิลปินทางพระพุทธศาสนาเป็นที่สำคัญในการส่งเสริมความเชื่อภายในและเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก สร้างความภาคภูมิใจและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์

3. คุณค่าในด้านภาษาศาสตร์และโบราณคดี คือ ศิลปินสมัยทวารวดีมีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผู้คนในยุควัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เทคโนโลยีสิ่งประดิษฐ์ ศาสนา การเมืองการปกครอง การคมนาคม และอื่น ๆ

4. คุณค่าในด้านวัฒนธรรมและประเพณี คือ ศิลปินสมัยทวารวดีสร้างความรู้สึกร่วมกันและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในประเทศ การศึกษาเรียนรู้จากศิลปินทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีของคนในท้องถิ่น

5. คุณค่าในด้านรัฐศาสตร์และการปกครอง คือ การตรวจสอบศิลปินสมัยทวารวดีที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบสาธารณูปโภค การคมนาคม การบริหารจัดการโบราณสถาน และที่ตั้งจัดแสดงโบราณวัตถุ สามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นระบบสาธารณูปโภค การคมนาคม เพื่อเข้าสู่โบราณสถานและที่ตั้งจัดแสดงโบราณวัตถุก็จะมีผู้ที่สนใจพากันไปเยี่ยมชมศึกษาหาความรู้ ก่อให้เกิดรายได้เข้าสู่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีอาชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ศิลปินทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีจึงเป็นโบราณวัตถุที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและมีคุณค่าต่อประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งความสำคัญในแง่การศึกษาทางวิชาการ การวิจัย การเผยแพร่และสืบทอดความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและวิถีชีวิตของพระองค์ รวมไปถึงคุณค่าที่มีผลทางด้านจิตใจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ และอีกประการหนึ่ง ด้วยความสำคัญที่ศิลปินทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีนี้มีในการเผยแพร่และสืบทอดความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระธรรมวินัยอย่างสมบูรณ์ ซึ่งส่งผลต่อการศึกษาและความรู้ถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ต้องรักษาไว้

3. ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี พบว่า 1) ข้อมูลด้านหลักศิลาจารึกสมัยทวารวดีที่ปรากฏหลักธรรม มีอายุและปีที่สร้างอยู่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 ซึ่งส่วนใหญ่ใช้อักษรปัลลวะบ้างใช้อักษรเทวนาครีบ้าง อักษรมอญบ้างและเขมรบ้างในการจารึก แต่อักษรมอญและเขมรมีไม่มาก ส่วนผู้สร้าง ไม่มีข้อมูลที่กล่าวถึงผู้สร้างที่ชัดเจน 2) ข้อมูลด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่กล่าวถึงหลักธรรมบนจารึก ส่วนใหญ่จะเป็นจารึกคาถาเย ธัมมาฯ อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ใช้ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ ข้อ ๖๕ หน้า ๗๓ เนื้อหาคือความเป็นอริยบุคคลที่ผ่านการตรัสรู้เรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และปฏิบัติตามองค์ปฏิบัติของพระพุทธเจ้าเพื่อเข้าถึงสภาวะของความทรงจำใจที่ทรงเปิดให้เห็นและเข้าใจเหตุตามปัจจัยเพื่อทำความสะอาดจิตใจ และอริยสัจ 4 และปฏิจจนสมุปปาท คือความจริงที่ให้ผู้สดับรับฟังเกิดความเข้าใจในทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และปฏิบัติตามจนบรรลุถึงความ เป็นอริยบุคคลโดยใช้ปัญญามองดูปัญหาอย่างใจเป็นกลาง ให้เห็นสภาวะของมัน และพิจารณาแก้ไขปัญหานั้นตามเหตุตามปัจจัย 3) ข้อมูลงานนิพนธ์พระภิกษุที่ทรงความรู้ คือ พระพุทธโฆษาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค สัมโมหวิโนทนี และหนังสือพุทธธรรม และพระธรรมโกศาจารย์ ผู้แต่งหนังสือแก่นพุทธศาสตร์และปฏิจจนสมุปปาทจากพระโอษฐ์ ในประเด็นความเห็นแบบคล่อมภพคล่อมชาติในพระสูตรต้นตปิฎกและแบบปัจจุบันตามตามนัยแห่งพระอภิธรรม

องค์ความรู้

บทสรุป

การวิเคราะห์นี้สรุปได้ว่า ศิลาจารึกที่พบในสมัยทวารวดีมีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 ได้ใช้อักษรปัลลวะในการจารึก เมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท สามารถพบคาถาเย ธัมมาฯ และอริยสัจ 4 และปฏิจจนสมุปปาท ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาในศิลาจารึกของสมัยทวารวดี ท่านพระพุทธทาสและพระพุทธโฆษาจารย์แห่งสำนักมหาวิหารได้อธิบายหลักธรรมเหล่านั้น ดังนั้น ปฏิจจนสมุปปาทกับอริยสัจ 4 เป็นเรื่องเดียวกัน ปฏิจจนสมุปปาท หมายถึง การตรัสรู้และตระหนักในความจริงของอริยสัจที่

สำคัญ 4 ประการคือ ความทุกข์เกิดจากตัณหา ตัณหาส่งผลให้เกิดทุกข์ ซึ่งเป็นแบบย่อของหลักธรรมที่สำคัญในภาวะความทุกข์ของมนุษย์ ปฏิจจสมุปบาทหรืออทัปปัจจยตาเกิดจากอวิชชาและอุปาทาน ภารกิจของปฏิจจสมุปบาท คือ ต้องรู้เรื่องการอวิชชาและปฏิบัติตามธรรมเพื่อป้องกันความทุกข์และสร้างความสุขในชีวิต พระพุทธโฆษาจารย์แห่งสำนักมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้อธิบายคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า เป็นตำราที่เกี่ยวข้องกับความเป็นศิลปะทางศาสนาที่อธิบายพระไตรปิฎกอย่างครบถ้วน แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนคือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยในแต่ละส่วนจะอธิบายเนื้อหาเป็นหมวดหมู่และจะใช้การตั้งคำถามและคำตอบ การเปรียบเทียบเพื่ออธิบายความหมายของคำสอนต่าง ๆ การตีความของพระพุทธโฆษาจารย์เกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทในส่วนของชาติทั้ง 3 คือ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ท่านเสนอว่า วิญญาณที่เกิดจากอดีตชาติจะมาก่อเกิดใหม่ในชีวิตปัจจุบันเป็นนามรูป (ร่างกายและจิตใจ) ที่เกิดขึ้นเนื่องจากกรรมภพ (อุปตติภพ) ที่เกิดขึ้นในชีวิตที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังปฏิเสธว่าวิญญาณเกิดจากการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเท่านั้น และไม่เกิดจากการหลุดจากกรรมมารดา ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ท่านตีความว่า การเกิดในทางจิตวิทยา ไม่ได้หมายถึง การเกิดทางเนื้อหนังหรือหลุดจากท้องมารดา แต่หมายถึง กระบวนการทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นเมื่อชีวิตทำกรรม (อุปตติภพ) แล้วส่งผลให้เกิดชีวิตใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ ในอนาคต (ชาติ) ปฏิจจสมุปบาทไม่ใช่ภาษาคนแน่ การตีความนี้ เป็นการปฏิเสธว่า ปฏิจจสมุปบาทไม่เกิดการตายต่อเนื่องและเกิดใหม่ในภพภูมิต่าง ๆ ตามความเชื่อของคนในอดีต แต่ต้องเน้นว่า มันเป็นความเกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

วิจัยนี้ได้ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังต่อไปนี้

1. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับที่มาของจารึก ประวัติการสร้าง ผู้สร้าง เวลาที่สร้าง ลักษณะของจารึกและเนื้อหาของจารึก ตามที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณได้ทำวิจัยค้นคว้าไว้
2. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับพระธรรมที่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยทวารวดีจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองลงมา พร้อมทั้งชี้ให้เห็นประโยชน์จากการศึกษาในมุมมองนี้

References

- Anuman Rajadhon, P. (1974). *Culture and Various Tradition of Thailand*. Bangkok: Bannakarn.
- Eaosriwong, N., & Pattiya, A. (1982). *Historical evidence in Thailand*. Bangkok: Bannakit.
- Kaewglai, Ch. (2013). *Inscriptions Database in Thailand: Inscription-type ancient documents*. Retrieved February 6, 2013, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/story/detail/11960>.
- Makjaeng, S. (1992). *Pali-Sanskrit in the Thai Language*. Bangkok: Odianstore.
- Padoocheewit, J. (2007). *Culture, Communication, and Identity*. Bangkok: Active Print.
- Phiromanukul, R. (2011). Inscribe principles, not for propagation, but for holiness. *Ramkham Haeng Journal of Human Sciences*, 30(1), 38-58.
- Prapatthong, K. (1977). *Preliminary Antique Document Research*. Bangkok: Bangkok Library national Department of Silapakorn.
- Somdej Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2019). *Buddha-Dharma (Extended Edition)* (22nd ed.). Bangkok: Southeast Asia University.

- Vajirapanno, P. D. (2021). A Spreading of Ye Dhamma Stanza from Jambudipa to Suvanna bhumi. *Journal of Graduate MCU Khonkaen Campus*, 8(1), 50-60.
- Weeranuwat, P. S., Wiboonjetiyaturak, P., Namuang, P. N., Netphra, P. S., & Phetchawong, A. (2020). An Analytical Study of U-Thong City as a History of Mission. *Sukhothai Journal Dharmathiraj*, 33(1), 106-122.
- Yodkaew, Y. (2012). *The Concept of Value in Buddhism*. Retrieved May 5, 2012, from <https://www.gotoknow.org/posts/402616>.

